

UDC 82

ТАРЖИМА ЛУҒАТЛАРИДА ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАРН.А. Ибадова¹*Аннотация*

Ушбу мақола, фразеологик бирликлар ва таржима луғатларида учрайдиган фразеологик бирликларда учрайдиган айрим муаммолар ҳақида.

Калит сўзлар: лексикография, луғат, фразеологик бирликлар, фразеологизм.

Лексикография амалиётида энг муҳим қийинчиликлардан бири бу сўз ёки сўз бирикмасининг маъносини унинг қўлланишидан фарқлаш ҳисобланади. "Қуллаш мазмун билан тенг қийматга эга эмас, унда сўзнинг кўплаб мазмуний имкониятлари яшириндир. ...Қуллаш-бу фақатгина сўзнинг у ёки бу маъносини ишлатиш демакдир" (1,92).

Бу каби муаммо фразеологик материалга ҳам дахлдордир. Аммо ФБ сўзга нисбатан нутқий семантик хилма-хилликнинг яширин имкониятларига кўпроқ эгадир, чунки ФБ нутқ жараёнида иштирок этиши мумкин бўлган бир қанча семантик жиҳатлардан иборатдир. Фразеологиянинг бу ҳилдаги мунтазам, батартиб характеристикаси Brewer E.C. A Dictionary of Phrase and Fable. Cent.ed. 2nd impr. London, 1991; Hyamson A.M. A Dictionary of English Phrases.- London: New York, 1992: Longman Dictionary of English Idioms.- London, Longman Group Ltd., 1999 каби луғатларда келтирилади.

Таъриф (дефиницияси) ўзига хос вазифаси боис, тил бирлиги мазмунининг, шу жумладан, ФБнинг ҳам систем-коннататив жиҳатани акс эттирмайди. Мазмуннинг систем-коннататив жиҳатини таъриф таркибига киритишга бўлган ягона уруниш Ф. Вуд томонидан амалга оширилган. Айнан битта тил бирлигининг маъноларини таърифлашда, яъни бу бирлик семантик белгиларини тартибга солишда лексикограф албатта ҳар доим аниқ семантик белгиларининг қандайдир умумий (яъни қзгармас) тўпламини ажратиб кўрсатишади. Бу умумий тўплам одатда ушбу тил бирлигининг асосий ажралмас семантик белгиларидан тузилган бўлади. Айрим ҳолларда бир биридан фарқланувчи белгилар ҳам бўлиб, улар одатда ҳар хил онтекстлардан олинган бўлади. Шунга кўра, улар у ёки бу ФБ мазмунининг ўзгарувчан қисмини ташкил қиладилар. Бу каби маълумотлар турли хил матнларни изчил тарзда таҳлил қилиш натижасида олинади.

Таржима луғатларида фразеологизмларнинг мазмун моҳиятини очиб бериш энг мушкул вазифалардан саналади. Ушбу вазифанинг қай даражада бажарилиши таржима луғатининг қиймати ва сифатини белгилайди.

Таржима луғатлар тузиш жараёнида асосан икки хил бирликлари ўртасида эквивалентлик муносабатларини ўрнатиш масаласи ётади. Ушбу эквивалент муносабатлар асосан турли тил вакиллари мантиқий тушунча системаларининг умумийлигига асосланади, яъни халқларнинг қайси ҳудудда истиқомат қилишидан қатъий назар, дунёни идрок қилишдаги мантиқий тушунчалари бир хил ҳисобланади. Ушбу фалсафий тамойил бир тил элементлари билан иккинчи тил элементлари ўртасида эквивалент муносабатлар ўрнатиш мумкинмаслигини асослайди.

Таржима луғатларида тузиш жараёнида қуйидаги эквивалент муносабатлар ўрнатиш принципларидан фойдаланиш мумкин:

1. Фразеологизм бир тилдан иккинчи тилга тўлиқ эквивалент орқали таржима қилинади. Буни қуйидаги символлар орқали ифодалаймиз:

¹Ибадова Нафиса Ахматиллоевна, преподаватель английского языка кафедры «Английского языка и литературы», Самаркандский государственный институт иностранных языков, Узбекистан.

L1	L2
A+B=AB	A+B=AB

Бунда A+B=AB ҳар қандай структурага эга бўлган фразеологизмларнинг рамзий белгиси.

Масалан, қуйидаги ибораларнинг шакли ҳам, маъноси ҳам тўла мос тушади:

L1	L2
Life and death struggle	Ҳаёт мамот жанги
To draw the line	Чизиқ тортмоқ
The seven wonders of the world	Дунёнинг етти мўжизаси
The seven deadly sins	Етти кечирилмас гуноҳ

2. Фразеологизм бир тилдан иккинчи тилга қисман эквивалент орқали таржима қилинади. Бунда фразеологизмлар шаклида баъзи ўзгаришларга қарамасдан, маъно эквивалент ҳисобланади. Бунда қуйидаги тарзда ифодалаш мумкин :

L1	L2
A+B=AB	A+C=AC
L1	L2
A+B=AB	A+C=AC

Бунга мисол қилиб қуйидагиларни келтираемиз:

L1	L2
The last straw	Охирги томчи
The seven virtues	Етти эзгу иш, етти эзгу фазилат

3. Аналог орқали таржима қилиш принципи.

Юқоридаги услублардан фойдаланиш имконияти мушкул бўлиб қолган вақтда тиллардаги ўхшаш ибораларни жалб қилиш орқали таржима қилиш мумкин.

L1	L2
A+B=AB	C+D=CD

Ушбу фразеологизмларда шакл турли бўлишига қарамасдан, эквивалент маъно **қузатилади**.

L1	L2
Everything is at sixes and sevens To join the angels	Хаммасининг оёғи осмондан бўлмоқ У дунёга рихлат қилмоқ
Play the advantages over smb.	Кимнидир чув туширмоқ
Back and forth	Миридан сиригача

Юқоридаги мисоллардан кўриниб турибдики, фразеологик бирикмаларнинг асл мазмун моҳиятларини таржима луғатларида тўлақонли очиб бериш жуда мушкул иш. Бу борада лексикографлар олдида бир қатор муаммолар кўндаланг туради. Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, ушбу муаммоларнинг қай даражада ижобий ҳал этилиши таржима луғатининг сифатини белгилаб беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Бушуй Т.А. Фразеосистемность в контрастном лексическом словаре // Вестник Каракалпакского отделения Академии наук Республики Узбекистан.- Нукус, 2001. - №5. - С.92-93.

2. Исмаилов А.Р. Прагматика фразеологии и её текстовая актуализация (на материале окказиональных преобразований фразеологических единиц английского языка). Автореф. дисс...канд. Филол. Наук.-Ташкент, 2006.-28с.
3. Ashley A.A. handbook of commercial correspondence. - Oxford University Press, 1997.—297p.
4. Miller G.A. Images and models, similes and metaphors // Metaphors and Thought. - Cambridge: Cambridge University Press, 2005. -P.202-250.
5. Nida E.A. Semantic Domains and Componential Analysis of Meaning // Current Issues in Linguistic Theory. Bloomington, 1995.-P139-167

© Н.А. Ибадова, 2019.
